

659

Lh-45

4-47

Կ Ա Ր Մ Ե Լ Ի Ի Կ

Ն Ո Ր

Լ Ե Ր Ա Ն Ք Ա Ր Ո Ջ Ը

~

Թ Ա Ր Գ Մ . Ռ Ռ Ս Ե Ր Է Ն Ի Յ Տ . Յ .

—

Թ Ի Յ Լ Ի Ջ

Էլեքտրաշարժ տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» ընկ. Մաղաթեան փող. № 5.

1906

(172)

19820-58

ՆՈՐ ԼԵՐԱՆ ՔԱՐՈՋԸ

Ոսկեշող արևը, քաղցր ժպտալով, զմայլւած գիտում էր երկիրը վերեկից: Եւ չէր կարելի չըզմայլուել, — ստուերախիտ անտառները, շքեղ ջրաբբի մարգագետինները, գուարթ պուրակները, երկնագոյն գետերը՝ իրանց մարմանդ խորշերով — կատարեալ գեղեցկուհի էին դարձնում երկիրը: Իսկ մարգագետիններում՝ հրաշէկ ածխիկների նման վառվռում էին կակաչները և կապոյտ գլխիկներով ողջւյ՛ տալիս միմեանց զանգածաղիկները... Գետախորշերի վճիտ ջրերում՝ ճերմակաբուն ցարասիները, լողուոր նորահարսերի նման, թրջում էին իրանց դայար վարսերը... Անտառում կանգուն հուժկու եղևինները, ասես բարի հսկաներ, պահպանում էին զովը ցերեկուայ տօթից... Պուրակի թաւուտում՝ սոխակը, թառած, միայն երեկոյեան խաղաղութեանն էր սպասում, որպէսզի սկսէր իր սրտառուչ դայլայլիկները... Եւ կայտառ ձկները, ազատ-արձակ խայտալով,

դուրս էին թռչում գետի կոհակներէց ու նորից սուզուում, ցոլացնելով իրանց թեփերը...

Այդ բոլորը դիտում էր պայծառ արևը երկնային բարձունքից և հրճուում, տեսնելով երկրի փարթամութիւնն ու գեղեցկութիւնը և երկրային բարիքների լիութիւնը:

Բայց օրը թեքուում էր դէպի երեկոյ, և որքան աւելի էր արևը խոնարհուում դէպի երկիրը՝ այնքան աւելի էր կորցնում պայծառութիւնը, — նա այժմ սկսեց նկատել այլանդակ բծեր երկրի ընդհանուր գեղեցկութեան վրայ, — բծեր, որոնք ամենևին չէին նշմարուում, քանի դեռ արևը բարձր էր կանգնած երկնքում:

Այժմ նա տեսաւ գործարանների վիթխարի, այլանդակ ադիւսէ շէնքերը՝ բարձր, ուղղաձիգ ծխնելոյզներով, որոնցից ժայթքող մրէ ամպը ծածկում էր երկրից երկնքի պարզ ու կապուտակ երեսը: Սև մրի լեռնակոյտերի և բոլորովին բուսազուրկ սև, մեռեալ ամայավայրերի արանքներին՝ նա տեսաւ ահագին գետնանցքեր, ասես ահագին որջեր, որտեղից անդադար բարձրանում էին քարածուխով լի դոյլեր, և մուայլ մրակոյտերը աճում էին ու աճում չորս կողմը:

Եւ որ գլխաւորն է — արևը մարդիկ տեսաւ, բանուոր մարդիկ: Սև, մըտտած կամ ուղղակի կեդտոտ, ցնցոտիներ հագած, լարուած աշխատանքից

կարմրած կամ անտանելի տօթից բրանած դէմ-
քերով՝ նրանք վխտում էին ամեն տեղ, այլան-
դակելով երկրի գեղեցիկ տեսքը:

Եւ գիտելով այդ բոլորը, արևը նախ մթա-
գնեց, իսկ յետոյ սկսեց հետզհետէ կարմրել:

Յանկարծ գործարաններում ու անխահան-
քերում սկսեցին հնչել սուլիչները պէս-պէս ձայ-
ներով. որը ոռնում էր, որը շրւացնում, որն
էլ ծըծըծում, բայց բոլորն էլ անխտիր ականջ
էին ծակում: Մի քանի ըոպէ անցած՝ գործա-
րանների դարպասներից ու անխահանքերից ըսկ-
սեցին դուրս թափուել գործաթող բանուորների
խմբեր: Գեղջուկներն էլ թողնում էին դաշտա-
յին աշխատանքները ու տուն գնում բանուորների
յետևից: Շուտով՝ կարկատած ու գզգզուած վեր-
նաշապիկների, քաթանէ վարտիքների, ծակծրկ-
ուած կօշիկների ու իւղոտած գլխարկների մի
ամբողջ ծով հեղեղեց բոլոր ճանապարհները...
Իսկ դէմքերը... օֆ, այդ դէմքերը: Յոգնած,
հալումաշ, շատերը՝ բթամիտ իծնէ, բայց աւելի
ևս բթամտացած՝ աշխատանքի միակերպութիւ-
նից և խորը տգիտութիւնից, շատերն էլ՝ պայ-
ծառ ու ելօք հայեացքով, բայց տառապանքի
արտայայտութեամբ, և բոլորը՝ ճորտութեան կը-
նիքով... Կարծէք այդ դէմքերը պատկանում էին
ոչ թէ ի ծնէ ազատ մարդկանց, այլ ինչ որ տի-

րունի, բայց տիրոջից աչքաթող շնչաւոր իրերի:

Եւ տեսնելով այդ բոլոր աղքատութիւնը բնական հարստութեան մէջ, — այդ հարկադրեալ կեղտը և տառապանքը՝ ամենքին անխտիր վայելք առաջարկող մայր — բնութեան գեղեցկութեան մէջ, տեսնելով բանական էակների ստորացումը երկրային փարթամութեան մէջ, — արևը շառագունեց ամօթից ու գայրոյթից և շտապով մտաւ բարձր բլուրի յետևը:

Մի ուրիշն էլ կար, բացի արևից, որ տեսնում ու հասկանում էր ամբողջ գառնութիւնը այդ տեսարանի: Մի մարդ էր այդ, մի եկուոր մարդ: Հնամաշ, սև պարեգօտ ունէր հագին, թասակ՝ գլխին, վտիտ պարկ՝ շալակին, իսկ մէջքին՝ լայն կաշէ գօտի, որի մէջ սեղմուած նիհար մարմինը ամբողջապէս ծածկուած էր ճանապարհի թանձր փոշիով: Անշուշտ ուխտաւոր էր ու սրբազամ, յրեղից էր գալիս, ուր գնացել էր թէ իր, թէ ուրիշների մեղքերը քաւելու: Աչքերումը շատ բարութիւն էր փայլում, բայց կարծես ինչ որ մի բան ճնշում էր այդ բարութիւնը: Կոպիտ կատակներ ու յիշոցներ էր լսում կողքոյն անցնողների բերնից և հոգին ցաւում էր այդ մարդկանց վրայ, որովհետև զգում էր, որ այդ սանձարձակ խօսքերով նրանք հովացնում են իրանց

յողնած, կծկուած սրտերը, և եթէ հայհոյում են միմեանց, պատճառն այն է, որ չարքաշութիւնը դիւրագրգիռ է դարձրել նրանց: Ի բոլոր սրտէ ուզում էր օգնել այդ մարդկանց և վճռեց այդ անել իրան յայտնի միակ միջոցով:

Բարձրացաւ բլուրի գագաթը և խզուած, բայց յուզմունքից դողդոջուն ձայնով դիմեց անցորդներին:

— «Եկէք ինձ մօտ բոլոր վաստակեալներդ ու բեռնաւորներդ և ես կը հանգստացնեմ ձեզ», — այսպէս է ասում Աստուած: Կանգ առէք, ուրեմն, ամենքդ, որոնց վրայ անխոնջ աշխատանքը դրել է հիւժման կնիքը և որոնք յոյս չունէք տանն ևս սփոփանք ու հանգիստ գտնելու, որովհետև այնտեղ խեղճութիւն ու աղքատութիւն է սպասում ձեզ... Կանգ առէք, որովհետև հանգստութիւն կը գտնէք Աստծու խօսքի մէջ:

Հետզհետէ մեծ ամբոխ կիտուեց պանդուխտի շուրջը: Ամբոխը ուշազրութեամբ լսում էր և պանդուխտը խօսում:

Նա վարդապետում էր, թէ ժողովուրդը չունի ուրիշ ճանապարհ, բացի համբերութիւնից, ուրիշ զէնք՝ աշխարհիս հզօրների դէմ, բացի հեղութիւնից, փրկութեան ուրիշ միջոց, բացի՝ չարին չը հակառակելուց:

Նա ասում էր.

— Երանի հոգով աղքատներին, որովհետև նրանցն է երկնքի արքայութիւնը:

— Երանի սգաւորներին, որովհետև նրանք կը մխիթարուեն:

— Երանի հեգերին, որովհետև նրանք կը ժառանգեն երկիրը...

Նրա խղուած, բայց բարի, հոգեթափանց ձայնը՝ իր անկեղծ համոզմունքի շեշտով՝ շարժում էր լսողների սիրտը ու օրօրում նրանց միտքը, որին օրօր էր կարգում նաև քարոզի բովանդակութիւնը: Ամբոխը աճում էր: Ունկնդիրները շարքերում լսում էին հառաչներ, կանացի խանդաղատ շուռկներ, իսկ ուշադիր նայողը նոյն իսկ արցունք կը նկատէր ոմանց աչքերում:

Քարոզիչը վերջապէս կանգ առաւ: Ծունկ չոքելով, աչքերն ու ձեռքերը բարձրացրեց գէպի երկինք ու սկսեց աղօթել: Բայց հէնց որ վերջացաւ նրա աղօթքը, հէնց որ մարեց ուխտաւորի յուզուած շուռկի յետին հնչիւնը, նրա կողքին, դեռ ևս ոչ բոլորովին միջած երկնքի երեսին՝ գծազրուեց մի նոր կերպարանք: Այդ մարդն էլ անձանօթ էր շրջապատող ամբոխին, բայց դրա շնորհիւ ևս աւելի էր գրաւում գէպի ինքը բազմութեան հայեացքները: Նա ամենևին նման չէր կորամէջք օտարականին: Քաղաքացու սովորական շոր էր հագին. ջլուտ մարմինը

ուղիղ էր պահւում, գլուխը՝ բարձր, իսկ հուր-
հրատող աչքերը նայում էին ամբոխին համար-
ձակ հայեացքով, արագ-արագ մի դէմքից միւսը
անցնելով:

— Եղբայրներ և բոյրեր, — գոչեց նա գոռ
կրծային ձայնով, — ես էլ իմ ասելիքն ունեմ ձեզ:
Քիչ առաջ քարոզ լսեցիք և այդ քարոզը խան-
դաղատեցրեց ձեզ, բայց արդեօք երկար կը տևի
այն սփոփանքը, որ նա պատճառեց ձեր սրտե-
րին: Միմիայն մինչև հասնէք ձեր զօրանոցանը-
ման տները կամ խղճուկ խրճիթները, ուր աղ-
քատութիւնն ու կեղտը, մարդավայել պայման-
ների բացակայութիւնը, կանանց զերմարդկային
աշխատանքը և ճանապարհի կողքին բուսնող ե-
ղինջի նման անխնամ թոզնուած երեխաները՝
նորից կը սկսեն ճմլել ձեր սիրտը և ճնշել ձեր
միտքը... Քարոզ լսեցիք: Շուտով երկու հազար
տարի կը լինի, ինչ առաջին անգամ այդ քարո-
զը հնչեց Գալիլէայում: Այն ժամանակից ի վեր
ամենայն օր և ամենայն եղանակով ժողովրդին
ամեն տեսակ երջանկութիւն են խոստանում,
եթէ նա անտրտունջ կատարի հեզութեան ու
խոնարհութեան պատուիրանը: Այո, ամբողջ քսան
դար խոստանում են բոլոր սգաւորներին, որ նը-
րանք կը մխիթարուեն, և հեզերին, որ նրանք կը
ժառանգեն երկիրը: Այդպիսի քարոզներով այս

աշխարհի հարուստներն ու հզօրները քնացնում էին ժողովուրդը, որին այդպիսով աւելի հաստատ կերպով էին պահում անարգութեան ու ստրկութեան մէջ: Ժամանակ է վերջ տալու այդ դարաւոր խաբէութեան և սուսն ուրանալով՝ ճշմարտութիւնն իմանալու:

Ժողովուրդն իրար անցաւ: Խառնիճադանճ ձայների ժխոր բարձրացաւ:

—Քչեցէք այդ մարդուն, որ Աստուած է հայհոյում,—գոռում էր մի ծերուկ:

—Ոչինչ, տեսնենք՝ ինչ է ասելու,—բացականչեց մի ուրիշ ունկնդիր:

—Թող խօսի, թող խօսի: Թոյլ տուէք,—թընդացին բազմաթիւ ձայներ, և օտարականը, որ լուռ սպասում էր աղմուկի հանդարտութուն, շարունակեց.

—Ես կը քարոզեմ ձեզ նոր աւետարան, որին վիճակուած է փրկել վերջապէս մարդկային տառապող ցեղը: Ես կուսուցանեմ ձեզ նոր ճշմարտութիւն, որ հեզ գառնուկներին վազը կը դարձնի գայլերի զիմաց, իսկ ձեզ՝ ճնշողներին յաղթահարող հսկաներ:

Բլուրի շուրջը յանկարծ մեռելային լուսութիւն տիրեց: Սկսեց լուել հեռաւոր պուրակում երգող սոխակի դայլայլիկը և պարզ որսչում էր թեթեւ ձռինչը սայլակի, որ անցնում էր շատ հեռու

փոշոտ ճանապարհով: Եւ անա բլուրի գագաթից հնչեց նոր խօսքը, որ չէր պատուիրում, ինչպէս հին աւետարանը, գլուխ խոնարհեցնել ամեն մի հարուածի տակ՝ յանուն մի սիրոյ, որ բարիք չի ծնում, այլ քարոզում էր ոյժ՝ ուղղուած դէպի ներգործական բարին, կորով՝ պաշտպան մարդկային արժանապատուութեան և ատելութիւն դէպի չարը՝ ի սէր մարդու:

Օտարականն ասում էր.

—Վայ հոգով աղքատներին, որոնք հաշտուել են իրանց աղքատութեան հետ և չեն ըմբոստացել անարդարութեան դէմ: Նրանց չէ պատկանելու երկնքի արքայութիւնը, որովհետև չը կայ ուրիշ «երկնքի արքայութիւն», բացի արդարութեան արքայութիւնից երկրիս երեսին: Երանի ամենքին, որոնք դժգոհ են իրանց հոգեկան ու կենսական աղքատութիւնից, այն ամենքին, որոնք ըմբոստացել են իրանց սոցիալութեան ու ստորացման դէմ, որովհետև միմիայն նրանց է վիճակուած իրագործել Աստծու արքայութիւնը երկրիս երեսին:

—Վայ սգաւորներին, որովհետև արցունքը թուլութեան, կռուից փախչելու նշան է: Մխիթարութիւն պէտք է փնտռել ոչ արցունքի, այլ դիմադրութեան մէջ, կռուի մէջ: Երանի կռող-

ներին, որովհետև նրանք չեն լալիս և կարօտ չեն մխիթարութեան:

—Վայ հեզերին, որոնք բռնութիւնը հանդիպում են բութ, խոնարհ, անմուռնչ հեզութեամբ: Նրանք երբէք չեն ժառանգիլ երկիրը, որովհետև երկրին վաղուց տիրացել են զօրներն ու ազահները, որոնց սիրտը քարացել է, իսկ միտքը վարժուել կեղեքածը պաշտպանելու արուեստի մէջ: Սպասել, որ նրանք կը տան երկիրը ի ժառանգութիւն հեզերի սրանց հեզութեան համար,—միկնոյնն է, թէ սպասել, որ յոպոսը՝ ուրիշի բնում մեծանալուց յետոյ՝ դուրս չի նետիլ իսկական մօր ձագուկներին: Երանի արիններին և ըմբոստներին, որովհետև միմիայն նրանք, կամքով ու կորովով հզօրները, կը նուաճեն ու կը ժառանգեն երկիրը:

—Վայ նրանց, որոնք քաղցած ու ծարաւի են արդարութեան, եթէ ոչինչ չեն անում իրանց ծարաւը յագեցնելու համար և յոյսները ամբողջապէս դրել են Աստծու վրայ, որովհետև նրանք երբէք չեն յագենալ... Երանի այն ամենքին, որոնք ըմբոստացել են անարդարութեան դէմ, որովհետև նրանք արդէն մօտ են յագենալու:

—Վայ նրանց, որոնք ողորմած են դէպի անողորմութիւնը, որովհետև բազմացնում են չարիքը աշխարհում: Ամենայն ողորմածութիւն դէ-

պի ճնշողը՝ անողորմութիւն է դէպի ճնշուածները, ամենայն ողորմածութիւն դէպի գահիճը՝ հարուած է դառնում նրա զոհի համար... Երանի նրանց, որոնք չը գիտեն ողորմածութիւն դէպի գահիճները և հպատակում են միմիայն արդարութեան ձայնին, որովհետև նրանք կարօտ չեն ողորմածութեան:

— Վայ խաղաղարարներին, որոնք կարկատան են կայցնում մաշուած հագուստին, որ այլ ևս չի պատասպարում հագնողներին: Վայ խաղաղարարներին, որովհետև այն բանը, որ նրանք Աստծու որդիք են կոչուելու, նրանց ընդունակ չի դարձնիլ արդարութիւնը պաշտպանելու: Կըռուին կռիւ պէտք է դէմ դնել, բռնութեանը՝ ոյժ, — այդպէս է կեանքի և գործուն սիրոյ օրէնքը: Երանի նրանց, որոնք չեն խօսում խաղաղութեան մասին այն ժամանակ, երբ անհրաժեշտ է դիմադրութիւն, և փարիսեցիական ճառեր չեն ասում գայլերի ու ոչխարների եղբայրութեան հնարաւորութեան մասին: Երանի նրանց, որոնք չարի դէմ ըմբոստացման ու մաքառման սերմեր են ցանում, որովհետև նրանք արդարութեան որդիք կը կոչուեն:

— Վայ ձեզ, եթէ թոյլ կը տաք, որ առկասիժ կերպով հալածեն, նախատեն և ամեն կերպ անուանարկեն ձեզ արդարութեան համար:

Վա՛յ ձեզ, եթէ այդ հալածանքները չը ստի-
պեն ձեզ, հալածուածներիդ, եղբայրաբար ձեռք
ձեռքի տալ ու միանալ, և արդարութեան բանակ
կազմել, և սուր կապած՝ մաքուր հոգով ու արի
սրտով ոտքի կանգնել ամբարիշտների դէմ:

Երկնքի արքայութիւնը երկրիս երեսին պատ-
կանում է ոչ նրանց, որոնք համբերութեամբ
տառապում են՝ թէկուզ արդարութեան համար,
այլ նրանց, որոնք անընդունակ են հանդուրժել
անարդարութիւնն ու ճնշումը:

Երանի նրանց, որոնք չեն ուզում համբերու-
թեամբ կրել հալածանք նոյն իսկ արդարութեան
համար, որովհետեւ արդարութիւնը չը պէտք է
հալածուի, այլ պէտք է արևի պէս փայլի ամբողջ
աշխարհի համար, ազատ-համարձակ լոյս ու ջեր-
մութիւն սփռելով ամենքի վրայ:

Այդպէս էր խօսում օտարականը և նրա
խօսքերը արձագանք էին գտնում շրջապատող-
ների սրտերում, ինչպէս զօղանջը ահակոչ զան-
գի: Նա խռովութիւն էր պցում նրանց հոգու
մէջ, նա կոչում էր նրանց դէպի վտանգներ,
բայց և դրա հետ միասին նա յոյս էր ներշնչում
լաւագոյն ապագայի—ոչ յայնկոյս գերեզմանի,
ուր պիտի տանէին նրանց՝ անտանելի զրկանք-
ները, ուժասպառող աշխատանքը և դառն անար-
գանքները, այլ այստեղ, երկրիս երեսին, սիրե-

ցեալների ու մտերիմների շրջանում: Եւ նրանց աչքերը հուրհրատում էին ու կրծքերը հևիհև բարձրանում նրանց համակած նոր զգացմունքների թափից:

Մինչ այդ՝ գգուիչ գիշերը արդէն պատել էր երկիրը իր խաւար սաւանով և աստղեր ցանել երկնքի երեսին:

Բայց ամբոխը չէր ցրւում և ահակոչնակը շարունակում էր հնչել:

— Գիւմադրեցէք չարին բոլոր միջոցներով, ի բաց չառած և բռնի ոյժը, և մի լսէք նրանց, որոնք ձեզ քարոզում են, որ ձախ երեսներդ գէմ անէք՝ ա՛յին խփելիս, որովհետև այդ մարդիկ, իրանց անմտութեան մէջ, միմիայն կրկնապատկում են և յաւերժացնում անարդարութիւնը: Ո՛չ ամեն ապտակին ապտակով պատասխանեցէք և զրանով դուք ճնշողների մէջ կը մեռցնէք ուրիշներին ծեծելու սէրը:

— Մի լսէք նրանց, որոնք ձեզ ասում են, թէ չը պէտք է գիւմադրել, երբ ձեզ կեղեքում են ու կողոպտում, և թէ շապիկներդ հպելիս՝ կամովին պէտք է տաք նաև մնացած շորերդ: Մի լսէք նրանց, որովհետև այդպէս խօսում են միմիայն ձեր կեղեքիչներից կաշառուած ստրուկներն ու արբանեակները կամ այնպիսի մարդիկ, որոնց սիրտը մեղկ է, ինչպէս փթուակ, անհամ

12

ու. անհոտ պտուղ, որ ոչ ոքի աչք չի զուար-
ճացնում և ոչ ոքի քաղց չի կարող յագեցնել:

— Դուք լսել էք, որ ասուած է. «սիրեցէք
ձեր թշնամիներին և օրհնեցէք ձեզ լկողներին
ու հալածողներին»... Իսկ ես ձեզ ասում եմ,—
ատեցէք թշնամիներիդ ձեր հոգու ամբողջ ոյժով,
եթէ այդ թշնամիները միևնոյն ժամանակ և ար-
գարութեան ու ճշմարտութեան հալածողներ են:

Թող կորչի, ուրեմն, դարաւոր համբերու-
թիւնը: Բարձրացրէք գլուխներդ ու բարձր պա-
հէք ճակատներդ, որովհետև ձեր կողմն է արդա-
րութիւնը, իսկ եթէ ուզէք, ձեր կողմը կը լինի
նաև ոյժը:

Կսած կը լինէք նոր կոչը,— միացէ՛ք, բոլոր
երկիրների աշխատաւորներ ու բեռնաւորներ:
Հետևեցէք աշխատաւոր դասի այդ պատուիրա-
նին, դուք ամենքդ, գիւղացի ու բանուոր: Միա-
ցէք, բանուորական մեծ բանակներ կազմեցէք և
կռուի ելէք հոգ ու ազատութիւն ձեռք բերելու
համար:

Կուով միայն կը սիրանաս քո իրաւուն-
քին:

